

Ny bokmålsrettskrivning fra 2005

Forord

I løpet av 1900-tallet har norsk rettskrivning gjennomgått flere omfattende endringer og reformer. For bokmål ble det gjennomført rettskrivningsreformer både i 1907, 1917, 1938, 1959 og 1981. Særlig i første halvdel av 1900-tallet var tilnærming mellom bokmål og nynorsk et viktig mål for den offentlige språkpolitikken. I dag skal både bokmål og nynorsk normeres på selvstendig grunnlag.

Denne brosjyren tar for seg hovedtrekkene i den nye rettskrivningen for bokmål, som tok til å gjelde 1. juli 2005. Endringene bygger på vedtak i Norsk språkråd i perioden 2000–2004. I rettskrivningsreformen fra 2005 er det flere hovedtendenser:

- Skillet mellom hovedformer (læreboknormalen) og sideformer (klammeformer) i rettskrivningen er opphevet. Alle former er nå sidestilt. Det er ikke lenger noe skille mellom hvilke former elevene kan bruke, og hvilke former som må brukes i lærebøker for skolen og i statlig tjeneste.
- En del lite brukte former, både tidligere sideformer og hovedformer, er tatt ut av rettskrivningen.
- En del mye brukte former som tidligere enten har vært sideformer eller helt utenfor den offisielle rettskrivningen, er tatt inn.

Mange av endringene vil ikke engang oppfattes som endringer, fordi reformen særlig har tatt hensyn til utbredt språkbruk.

Denne brosjyren inneholder bare noen få eksempler på endringene. Derfor er det viktig å ha tilgang til oppdaterte ordbøker og ordlister. Bakerst i brosjyren står en oversikt over tilrådte bokmålsordbøker og over alle skoleordlister som er godkjent av Språkrådet etter 1. juli 2005.

En fullstendig oversikt over rettskrivningsendringene er lagt ut på Språkrådets nettsider: www.sprakradet.no.

1 Hovedtendenser

Forenkling av systemet – slutt med sideformer

I 1917 ble skillet mellom hovedformer og sideformer innført i norsk rettskrivning. Hovedformene har vært obligatoriske i lærebøker for grunnskolen og den videregående skolen. Skoleelever har kunnet bruke sideformer i sine skriftlige arbeider.

Med rettskrivningsreformen fra 2005 er skillet mellom hovedformer og sideformer opphevet i bokmål. Det vil si at alle formene i rettskrivningen er sidestilt. Bokmålsrettskrivningen har dermed fått et enklere system enn tidligere, med bare ett normnivå.

Mye brukte former inn – lite brukte former ut

Fram til 2002 stod det i *lov om Norsk språkråd* § 1 bokstav b at «Norsk språkråd skal [...] følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen». At denne bestemmelsen er opphevet, innebærer at begge målformene skal normeres på selvstendig grunnlag. Det er med andre ord slutt på tilnæringslinja.

Tidligere var hensynet til den andre målformen et viktig prinsipp i normeringen av både bokmål og nynorsk. Former som er felles for de to målformene, har i mange tilfeller vært foretrukket som hovedformer og i andre tilfeller blitt tatt inn som sideformer. I 2005 ble mange former som aldri har etablert seg i skriftkulturen, tatt ut av bokmålsrettskrivningen. Det gjelder både tidligere sideformer og hovedformer.

Dessuten ble en del former som har vært mye brukt i bokmål selv om de ikke har vært del av offisiell rettskrivning, tatt inn. Det gjelder særlig former som er knyttet til riksmålstradisjonen, men også former fra talemålet som verken har riksmåls- eller nynorsktradisjon å støtte seg til.

2 Substantiv

Hunkjønnssord

Før 2005 hadde en del hunkjønnssord *-a* som obligatorisk ending i bestemt form entall i læreboknormalen, mens *[-en]* var sideform (f.eks. *ei/en bygd – bygda [bygden]* og *ei/en hytte – hytta [hytten]*).

I 2005 ble det valgfritt med *-a* eller *-en* som ending i bestemt form entall for alle hunkjønnssord:

ei/en bygd – bygda, en bygd – bygden
ei/en hytte – hytta, en hytte – hytten

Substantiv som ender på *-ning*

Hovedregelen er nå at substantiv som ender på *-ning*, har valgfri hunkjønn- eller hankjønnsbøyning. Tidligere var hovedregelen obligatorisk hankjønn:

ei/en bygning – bygninga, en bygning – bygningen
(før: en bygning – bygningen)
ei/en setning – setninga, en setning – setningen
(før: en setning – setningen)

Personbetegnelser som *flyktning*, *slektning* og *sogning* har fremdeles obligatorisk hankjønn. Det samme gjelder noen få andre ord, f.eks. *allmenning*, *femkrøning*, *presenning* og *terning*.

Flertall av hankjønns- og hunkjønnssord som ender på trykklett *-er*

Svært mange substantiv ender på trykklett *-er*. Den største undergruppen omfatter de fleste hankjønnssord som betegner personer, f.eks. *lærer*, *baker*, og *tysker*, men også noen andre, f.eks. *trailer* og *revolver*. Disse har ikke lenger sideformen *[-erer]* i ubestemt form flertall:

en lærer – læreren – lærere – lærerne
(før: en lærer – læreren – lærere [lærer] – lærerne)

En del andre substantiv som ender på trykklett *-er*, og som tidligere har hatt obligatorisk eller valgfri ending *-er* kombinert med sammendragning i ubestemt form flertall, har nå fått *-re* som valgfri ending. Ett eksempel er *vinter*,

der *vintrer* var obligatorisk før 2005, mens *vintr*e og *vintr*er nå er sidestilt (ved siden av *vintr*e). Nedenfor følger eksempler på ord som har fått endret bøyning.

Det finnes en del hankjønnsord som tidligere både har kunnet ha sammendragning og samme bøyning som *lærer*. Nå kan de ende på både *-re*, *-rer* og *-ere* i ubestemt form flertall:

en mester: *mestre/mestrer/mestere* – *mestrene/mesterne*
(før: *mestrer/mestere* [mesterer] – *mestrene/mesterne*)
en kalender: *kalendre/kalendr*er/kalendere – *kalendrene/kalenderne*
(før: *kalendr*er/kalendere [kalenderer] – *kalendrene/kalenderne*)

En del andre substantiv har tidligere hatt obligatorisk sammendragning, men kan nå også bøyes som *lærer*. Det gjelder bl.a. *sommer*, *fiber*, *seier*, *spiker*, *vinter* og *åker*:

en sommer: *somre/somrer/sommere* – *somrene/sommerne*
(før: *somrer* – *somrene*)
en fiber: *fib*re/fibrer/fibere – *fibrene/fiberne*
(før: *fibr*er/fibere [fiberer] – *fibrene/fiberne*)

Ordet *finger* er et unntak, med obligatorisk sammendragning i flertall. At det ikke heter **fingerne* i bestemt form flertall, henger sammen med at det ikke kan hete **fingere* i ubestemt form:

en finger: *fing*re/fingrer – *fingrene*
(før: *fing*rer – *fingrene*)

Også noen hunkjønnsord som ender på trykklett *-er*, har fått endret bøyning og kan ende på *-re* i ubestemt form flertall. Det gjelder bl.a. *seter*, *skulder* og *hulder*:

ei/en seter – *setra/seteren* – *setre/setrer* – *setrene*
(før: ei/en seter – *setra* [seteren] – *setrer* – *setrene*)

Fire substantiv med uregelrett flertallsbøyning

Feil, ski, sko og *ting* har alle fått *-a* som valgfri ending ved siden av *-ene* i bestemt form flertall:

en feil – feilen – feil – feila/feilene
(før: en feil – feilen – feil – feilene)
ei/en ski – skia/skien – ski/skier – skia/skiene
(før: ei/en ski – skia/skien – ski/skier – skiene)
en sko – skoen – sko – skoa/skoene
(før: en sko – skoen – sko/skor – skoene/skorne)
en ting – tingen – ting – tinga/tingene
(før: en ting – tingen – ting – tingene)

3 Verb

Sterke verb

En rekke verb som tidligere hadde valgfrie hovedformer med *-ø-* og *-au-* i preteritum, har nå valgfritt *-øy-* og *-ø-* i stedet. Formene med *-øy-* er tatt inn i rettskrivningen fordi de er utbredt i talemålet, særlig på Sør-Østlandet. I denne gruppen finner vi mange vanlige verb, bl.a. disse:

å by – bøy/bød (før: bød/baud)
å bryte – brøyt/brøt (før: brøt/braut)
å fryse – frøys/frøs (før: frøs/fraus)
å krype – krøyp/krøp (før: krøp/kraup)
å skyte – skøyt/skjøt (før: skjøt/skaut)
å stryke – strøyk/strøk (før: strøk/strauk)

Disse to verbene har nå bare *-øy-* i preteritum:

å lyve/ljuge/lyge – løy (før: å ljuge/lyge – løy/laug)
å fly(ge) – fløy (før: å fly(ge) – fløy/flaug)

For de fire sterke verbene *be(de)*, *dra*, *gi* og *stå* er preteritumsformene som ender på vokal og konsonant, nå sidestilt. Det gjelder også i sammensetninger:

å be(de) – ba/bad	{fØr: bad [ba]}
å dra – dro/drog	{fØr: drog [dro]}
å gi – ga/gav	{fØr: gav [ga]}
å stå – sto/stod	{fØr: stod [sto]}
å tilstå – tilsto/tilstod	{fØr: tilstod [tilsto]}

Noen verb som tidligere bare hadde svak bøyning, kan nå dessuten bøyes sterkt i preteritum. De to mest brukte er:

å bety – betød/betydde – har betydd	{fØr: betydd – har betydd}
å bry – brød/brydde – har brydd	{fØr: brydde – har brydd}

Svake verb

Mange svake verb har fått endingen *-et* som et valgfritt alternativ i preteritum og perfektum partisipp. Dette er noen av de mest brukte:

å bygge – bygget/bygde – har bygget/bygd	{fØr: bygde – har bygd}
å eie – eiet/eide/åtte – har eiet/eid/ått	{fØr: eide/åtte – har eid/ått}
å kreve – krevet/krevde – har krevet/krevd	{fØr: krevde – har krevd}
å streve – strevet/strevde – har strevet/strevd	{fØr: strevde – har strevd}
å telle – tellet/telte/talte – har tellet/telt/talt	{fØr: telte/talte – har telt/talt}
å øve – øvet/øvde – har øvet/øvd	{fØr: øvde – har øvd}

Noen svake verb har fått endingen *-a* som valgfri form i preteritum og perfektum partisipp. Det gjelder bl.a. disse:

å neie – neia/neiet/neide – har neia/neiet/neid	fØr: {neide – har neid}
å sprike – sprika/spriket/sprikte – har sprika/spriket/sprikt	{fØr: sprikte – har sprikt}

Kløyvd infinitiv går ut

Fram til 2005 kunne skoleelever bruke kløyvd infinitiv i sine skriftlige arbeider. Det vil si at de har kunnet veksle mellom e- og a-infinitiv i samsvar med fordelingen infinitivsformene har i dialektene på Østlandet og i Trøndelag. Kløyvd infinitiv har hatt status som sideform i bokmål.

Nå er e-infinitiv det eneste korrekte:

å kaste, å skrive, å være, å gjøre
(før: å kaste, å skrive, å være [væra], å gjøre [gjøra])

S-former av verb

Når en skal danne s-infinitiv og s-presens (passive former) av verb, er hovedregelen i bokmål at en bytter ut *-r* i presens med *-s*. Presens og infinitiv er like, jf. *å kastes* (infinitiv) og *kastes* (presens).

I samsvar med dette prinsippet blir disse infinitiv- og presensformene obligatoriske: *fås, gis, gås, has* og *tas* (før: *få(e)s, gi(e)s, gå(e)s, ha(e)s* og *ta(e)s*) av *få, gi, gå, ha* og *ta*. Dette gjelder også sammensetninger, f.eks. *tilgis* og *gjennomgås*.

To unntak er *se(e)s* og *sies*:

å ses/sees – ses/sees – sås/såes – har settes
å sies – sies – saes

4 Andre endringer

En del mye brukte enkeltord har fått endret skrivemåte, eller nye former har blitt tatt inn i rettskrivningen.

Syv

Tallordet *syv* er tatt inn ved siden av *sjū*. Formene **tyve* og **tredve* er likevel ikke tatt inn; det heter fremdeles bare *tjue* og *tretti*.

Hverken

Konjunksjonen *hverken* er tatt inn i igjen i bokmålsrettskrivningen. Både *hverken* og *verken* er nå korrekte skrivemåter.

Mere og fler

I komparativ av adjektivet *mye* er det nå valgfritt med *-e* i utlyd. Formen *mere* er tatt inn ved siden av *mer*. Både *mere penger* og *mer penger* er korrekt.

Det er også valgfritt om det skal hete *fler* eller *flere* (før: bare *flere*). Det kan hete både *fler bøker* og *flere bøker*.

Lite brukte former

Som tidligere nevnt er ett av prinsippene bak rettskrivningsreformen fra 2005 at tilnærming mellom bokmål og nynorsk ikke lenger er et mål i seg selv. Mange ordformer som har vært felles med nynorsk, men som har vært lite brukt i bokmål, er tatt ut. Her følger noen få eksempler:

tall	(før: tall/tal)
grønn	(før: grønn/grøn)
ovn	(før: ovn/omn)
regne	(før: regne/rekne)
fra	(før: fra [frå])
løk	(før: løk [lauk])

Geografiske navn

I geografiske navn av typen *Den/Det/De* + adjektiv + substantiv skal substantivet ha ubestemt form:

De nederlandske Antiller	(før: De nederlandske Antillene)
De britiske øyer	(før: De britiske øyene)
Den kinesiske mur	(før: Den kinesiske muren)

Det finnes også eksempler på at denne navnekonstruksjonen er tatt inn i rettskrivningen som valgfri form:

Det indiske hav / Indiahavet	(før: Indiahavet)
Det kaspiske hav / Kaspiahavet	(før: Kaspiahavet)

Fullstendig oversikt over rettskrivningsendringene 1. juli 2005

<http://www.sprakradet.no/upload/9630/rettskriving2005.pdf>

Tilrådte bokmålsordbøker

Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok. 3. utg.

Kunnskapsforlaget 2005

Bokmålsordboka på nettet: <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

Tanums store rettskrivningsordbok. 9. utg. Kunnskapsforlaget 2005

Godkjente skoleordlister for bokmål

Bjarne Berulfsen og Einar Lundeby: *Aschehougs ordlister. Bokmål.*

11. utg. Aschehoug 2006 (for videregående skole)

Dag Gundersen: *Gyldendals bokmålsordliste for barnetrinnet.* 2. utg.

Gyldendal 2006

Dag Gundersen: *Gyldendals bokmålsordliste for ungdomstrinnet.*

Gyldendal 2006

Dag Gundersen: *Gyldendals bokmålsordliste for den videregående skolen.*

3. utg. Gyldendal 2007

Håvard Hjulstad og Lars Sødal: *Ordbok for grunnskolen. Med*

ordforklaringer, synonymer og fulle bøyningsformer. Bokmål. 5. utg.

Det Norske Samlaget 2005 (for barnetrinnet)

Håvard Hjulstad og Lars Sødal: *Bokmålsordliste. Ordbok for skoleverket.*

2. utg. Det Norske Samlaget 2005 (for ungdomstrinnet og videregående skole)

Alf Erling Knappen og Arnold Thoresen: *Ordlister for barneskolen.*

Bokmål. 4. utg. Aschehoug 2005

Alf Erling Knappen og Arnold Thoresen: *Ordlister for ungdom. Bokmål.*

5. utg. Aschehoug 2005

Lars Anders Kulbrandstad og Einar Lundeby: *Bokmålsordliste for den*

videregående skolen. 5. utg. Aschehoug 2005

Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden: *Ordrett.*

Ordlister for barnetrinnet. Bokmål. 3. utg. Fagbokforlaget 2007

Lars Anders Kulbrandstad, Olav Veka og Bjarne Øygarden: *Ordrett.*

Ordlister for ungdomstrinnet. Bokmål. Fagbokforlaget 2007

Ragnvald Taule: *Escolas ordbok. Bokmål.* 6. utg. Escola 2006 (for

ungdomstrinnet og videregående skole)

Språkrådet

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kultur- og kirkedepartementet. Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal være i bruk i alle deler av samfunnslivet også i framtiden – og ikke bli tilsidesatt av engelsk.

- Språkrådet vil gi skoleverket, det offentlige, næringslivet og folk flest tro på at norsk språk duger, og derfor arbeider vi for å øke kunnskapen om norsk språk.
- Språkrådet informerer på nettsidene og i publikasjonene sine om god og rett norsk.
- Språkrådet svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året.
- Språkrådet forvalter rettskrivningen for bokmål og nynorsk og følger med på hvordan språket utvikler seg.
- Språkrådet godkjenner ordlister og ordbøker i norsk til bruk i skolen.

Bruk nettsidene våre

På Språkrådets nettsider kan du søke i ordbøker, få råd om rettskrivning og annen praktisk språkhjelp, lese mer om arbeidsområdene til Språkrådet og finne bakgrunnsinformasjon om norsk språk.

www.sprakradet.no
www.språkrådet.no

Språkrådet

Postboks 8107 Dep

0032 OSLO

Telefon: 22 54 19 50

E-post: post@sprakradet.no

www.sprakradet.no

www.språkrådet.no

Forsidebilde: © Ilja Hendel, Scanpix

Utforming: Tank Design

Trykk: RK Grafisk

Opplag: 40 000 (2008)